

**Yvonne Zonderop:
'Bomen met diepe
wortels zijn sterker'**

'ER IS EEN GROTE LEEGTE ONTSTAAN. WE ZIJN ONZE WORTELS KWIJT'

We hebben in de jaren zestig té radicaal afscheid genomen van religie, vindt Yvonne Zonderop. Ze pleit daarom voor 'cultureel christendom'. Want ook voor mensen die niet geloven, is er volgens haar nog veel waardevols te vinden in de christelijke erfenis.

Tekst: Elke van Riel
Beeld: Martine Sprangers

A enkele jaren liep journalist Yvonne Zonderop (62) rond met het idee om een boek te schrijven over de maatschappelijke betekenis van religie. Niet alleen kwam ze er vaker mee in aanraking, ze merkte bij zichzelf ook een toegenomen ontvankelijkheid voor het thema. "Mensen in mijn leeftijdsgroep worden wat gevoeliger voor het religieuze en voor zingeving. Waarschijnlijk omdat je, als je wat ouder wordt, meer erkent dat je niet alles zelf in de hand hebt", zegt ze, aan de keukentafel in haar huis in het centrum van Amsterdam. Hoewel ze voorbeelden uit haar eigen leven gebruikt, is haar begin april bij Prometheus verschenen boek *Ongelofelijk. Over de verrassende comeback van religie* niet het verslag van een persoonlijke zoektocht, maar een journalistiek boek. De auteur analyseert het proces van secularisering in de jaren zestig en beschrijft ook de keerzijde daarvan: het wegvallen van een gedeelde basis en een gedeeld verhaal en het ontstaan van een wat ziellose samenleving. Zelf nam Zonderop op haar negentiende afstand van de kerk, uit ergernis om de prots en praal die ze zag in de Sint-Pietersbasiliek in Rome. Haar ouders waren 'katholiek uit gewoonte'. Voor hen was katholiek zijn volgens haar vooral een vorm van doen en

de zuil waarin ze zaten. "Daardoor heb ik me niet zo hoeven loswrikken, in tegenstelling tot velen van mijn generatie. Misschien maakt dat het voor mij makkelijker om religie serieus te nemen."

Paste God en religie in de jaren zestig niet meer bij het zich emanciperende individu dat 'het zelf wel uitzocht'?

"Zeker. De kerken hadden hierop totaal geen antwoord, maar schoten in een kramp. Daarmee bevestigden ze alleen maar dat ze niet meer bij de tijd waren. Het geloof verdween achter de voordeur. De algemene opvatting werd: als je dan zo nodig wilt geloven, val mij er niet mee lastig. Dat is echt een vergissing geweest, waardoor wij nu met de handen in het haar zitten in onze omgang met de islam. We hebben onszelf hiermee namelijk de methodes ontzegd om nog met religieuze tolerantie en meervoudigheid om te gaan en zijn in verlegenheid als het gaat om religieuze uitingen in het openbaar. We vinden het vooral erg eng."

Hebben we volgens u in de jaren zestig met de secularisering het kind met het badwater weggegooid?

"Ja, ik heb in mijn boek de vraag proberen te beantwoorden hoe het komt dat wij in Nederland zo heftig zijn gesecculariseerd. Er

is toen niet alleen een grote groep mensen de kerk uitgelopen, maar zij hebben de kerk ook echt de rug toegekeerd. Dat we ons hierin veel radicaler hebben gedragen dan de landen om ons heen, komt doordat we zo sterk verzuild waren.

Het afscheid van de kerk was daardoor ook een afscheid van een sociaal construct en van de benauwenis dat je in een heel beperkte wereld zat waarin je geen andersdenkenden tegenkwam. De verhalen van Maarten 't Hart, Jan Siebelink en Franca Treur hebben nog eens bijgedragen aan het idee dat we ontsnapt zijn aan een beknellende druk. Dat zoveel mensen toen afstand hebben genomen van religie is logisch. Alleen is daarna een té grote stilte ingevallen. Het geloof werd *not done*. Daarmee is een grote leegte ontstaan."

Wat hebben we vooral verloren door het christendom 'bij het grofvuil te zetten'?

"We zijn onze wortels kwijt. We leven in een tijd van grote veranderingen: er is een technologische revolutie en globalisering. De opkomst van het populisme is natuurlijk een signaal dat mensen zich niet meer helemaal thuisvoelen in deze tijd. Juist dan is het belangrijk om te weten: wie zijn wij en wat zijn eigenlijk onze waarden? Bomen met diepe wortels zijn sterker en kunnen gemakkelijker meebuigen als er maatschappelijke aanpassing wordt gevraagd. Als je niet weet wat je wortels zijn, klap je bij storm meteen om.

Umberto Eco zegt dat we, in deze tijd waarin veel uitdagingen op ons afkomen, net als een speerwerper eerst een stap naar achteren moeten zetten om daarna vooruit te kunnen. Veel mensen voelen dat instinctief ook zo en daar komt de behoefte vandaan om te weten: wat is onze Neder- ➔

landse identiteit? We zijn niet voor niks al twintig jaar bezig met dingen als de canon van Nederland.”

Baudet appelleert ook aan deze behoefte.

“Ja, maar je moet dat vraagstuk niet *framen* in termen van autochtoon en allochtoon, maar als: wat is onze geschiedenis en

Paspoort

Yvonne Zonderop (Den Haag, 1955) is journalist, auteur en bestuurder.

1973-1977: School voor de Journalistiek, Utrecht.

1977-1995: schrijft voor *Koopkracht*, *Het Vrije Volk*, *GPD*.

1995-2003: parlementair verslaggever, chef kunst, chef economie en adjunct-hoofdredacteur van *de Volkskrant*.

v.a. 2003: schrijft voor *De Groene Amsterdammer*, column *SER Magazine*.

Boeken: *30 plannen voor een beter Nederland* (2006), *Hoe het populisme kon aarden in Nederland* (2012), *Polderen 3.0. Nederland & het algemeen belang* (2012), *Ongelofelijk. Over de verrassende comeback van religie* (Prometheus, 2018, 200 blz., € 19,99).

Overige functies: toezichthouder bij *FD Mediagroep* en omroep Human. Lid begeleidingscommissie Sociaal en Cultureel Planbureau en de Unesco Commissie Nederland.

Yvonne Zonderop woont in Amsterdam, is getrouwd en heeft twee kinderen.

(www.yvonnezonderop.nl)

waaruit bestaat onze cultuur? Omdat we dat geloof zo radicaal hebben weggedaan, hebben we onszelf de mogelijkheid ontnomen om te zien hoe bepalend onze religieuze geschiedenis is voor onze cultuur. Door de verzuiling ging het lang vooral over de tegenstellingen binnen het christendom. Niet over het overkoepelende. Pas nu die periode echt voorbij is, kunnen we erover praten wat het christendom is. Het christendom staat aan de basis van onze opvattingen over vrijheid, ethiek, mensenrechten en democratie. Het is belangrijk dat te erkennen, los van de islam. Doordat vanuit rechtse partijen jarenlang een beroep werd gedaan op de joods-christelijke erfenis en cultuur, werd het idee dat je, als je daarover sprak, dús tegen de islam was. Maar dat ben ik helemaal niet! Wel vroeg ik me al lang af: zijn we nou zo bang geworden voor religie dat we onze erfenis nog liever laten kapen door iemand als Wilders, met wie we het politiek absoluut niet eens zijn, dan dat we zeggen: ‘Ho ho, dat is ook mijn traditie?’”

Terug naar de verzuilde tijd willen en kunnen we niet meer: wat is het alternatief?

“Zoals het geloof toen was, is een beperkte en tijdelijke maatschappelijke constellatie. Daar kunnen we inderdaad niet naar terug. De macht die de kerk toen had, is voorbij. Maar daarmee is geloof nog niet voorbij! En daarmee is het christendom nog niet weg! Als ik aan mensen vertel dat ik een boek schrijf over geloof anno nu, zie ik ze schrikken en zeggen ze: we willen toch niet terug naar de jaren vijftig? Ze associëren geloof meteen met de machtige kerk van toen. Vanwege de weerstand daartegen lijkt het wel of niemand daarna nog een wat subtieler, genuanceerder of nieuwer beeld van religie heeft ontwikkeld. Maar sinds kort merk ik wel dat de slinger weer de andere kant opslaat.”

De titel van uw boek signaleert een comeback van religie. Waaruit blijkt die?

“Ik merk dat jongeren er veel opener in staan. Zij vinden paus Franciscus wel een interessante vent om wat hij over ecologie en armoede zegt, zonder dat ze dan ook meteen naar de kerk gaan. Zij associëren de kerk niet zo met kindermisbruik en een top-downorganisatie, maar zien dat religie

tot inspiratie leidt. In de steden groeien ze op met kinderen die wél van huis uit een geloof hebben meegekregen.

Een interessant voorbeeld vind ik Jordan Peterson, een Canadese klinische psycholoog, politiek in de rechterhoek, die jonge mannen oproept om eervol te leven. Hij bedrijft zelf bijbelegese en maakt filmpjes op YouTube van anderhalf uur. Hij heeft 40 miljoen bezoekers! Hij grijpt terug op de christelijke erfenis, geeft er zijn eigen uitleg aan en zegt: kijk eens, dit is onze cultuur, bouw hierop voort. Dat dit jonge generaties aanspreekt, is omdat het iets vertelt over de waarden waar wij uit putten en waarmee we zijn opgegroeid. In Nederland krijgen de media ook meer belangstelling voor religie, niet alleen *Trouw* en het *Nederlands Dagblad*. Schrijfster Esther Gerritsen vertelt in interviews dat ze weer naar de kerk gaat. En de migrantenkerken groeien. Naast de moslims willen ook christenmigranten een kerkruinte. Dat idee van: geloof moet maar achter de voordeur, miskent dat deze mensen in een migrantenkerk voor elkaar zorgen en een soort participatiesamenleving in het klein zijn. Ook daarmee moeten we weer leren omgaan. Voor gemeenteambtenaren die zeggen: ik wil niks met de kerk te maken hebben, geldt: *get real!*”

Heeft religie volgens u iets te bieden dat in andere vormen van zingeving ontbreekt?

“Als stelsel van zingeving kent religie volgens mij eigenlijk geen serieuze concurrent. Ik zou niet weten welk. Dat heeft vooral te maken met de verticale dimensie: het transcendent. Maar ook met wat de Engelsen noemen *faith*: veel mensen vinden steun bij een hogere macht, iemand die over ze waakt.

Je ziet al jaren een enorme opmars van het boeddhisme en oosterse denkwijzen bij veertigplussers. Zelf ken ik ook veel mensen die daarmee bezig zijn. Zij willen hun leven op hun eigen manier inrichten en daar ben ik helemaal niet tegen, maar ik vind het wel een beetje wezensvreemd dat je dan naar een gedachtegoed grijpt dat in cultureel opzicht zover van ons afstaat. Dat komt natuurlijk ook doordat de kerk hierin tekortgeschoten is en sinds de jaren zestig veel te weinig heeft kunnen

Yvonne Zonderop: "Als stelsel van zingeving kent religie eigenlijk geen serieuze concurrent."

beantwoorden aan de behoefte aan spiritualiteit en inspiratie. Daardoor moesten mensen wel zelf op zoek."

Zelf een levensovertuiging uitdenken vraagt om bepaalde vaardigheden. Worden veel mensen daarmee niet overvraagd?

"Ja, psychiater Frank Koerselman zegt dat de afgelopen decennia sterk in het teken hebben gestaan van individuele bevrijding en autonomie als ideaal. Ik zal niet verhullen dat ik daar persoonlijk blij mee ben. Ik heb meer ruimte en vrijheid dan mijn moeder en schoonmoeder hadden en daarvan heb ik echt geprofiteerd. Maar voor veel mensen is de secularisering eigenlijk vooral een verlies geweest: van morele ankers, van cohesie en gezamenlijkheid en van een vanzelfsprekende groep waar je toe behoort en steun aan ontleent. Voor hen is het leven daardoor moeilijk geworden. Dat is die ontheemdheid en verweesdheid waarover Pim Fortuyn het had. Ik denk dat veel meer mensen behoefte hebben aan vormen van gezag en autoriteit dan de liberale bovenlaag geneigd is te denken."

U schrijft dat het percentage religieuze mensen wereldwijd 88 procent is en toeneemt. Is de mens 'ongeneeslijk religieus'?

"Er zijn steeds meer wetenschappelijke aanwijzingen dat geloof aan de mens kleeft. Zelf denk ik dat de een er gevoeliger voor is dan de ander, net als voor kunst. Wel is de groep met die gevoeligheid behoorlijk groot en religie zal dan ook niet verdwijnen. De mens lijdt aan het menselijk tekort, het leven is onvolmaakt en tijdelijk. Er zijn mooie dingen, maar daarnaast is er ook altijd verdriet en ellende. Je kunt de belofte van God van een hemel ook zien als een belofte van heelheid. Iedereen kan dat ver-

'Voor veel mensen is de secularisering vooral een verlies geweest: aan morele ankers, aan cohesie en gezamenlijkheid'

langen herkennen, denk ik. Het is weliswaar een verlangen en daarmee geen realiteit, maar we moeten erkennen dat dit verlangen heel wezenlijk en diep menselijk is en dat een God daarvoor symbool kan staan."

Hoe gevoelig bent u zelf hiervoor?

"Stephan Sanders werd na onze briefwisseling in *De Groene* echt gelovig en is nu katholiek. Dat kan ik niet. Stephan schreef: ik wil graag een gesprek met God de vader. Dat heb ik niet. Ik heb geen behoefte aan een privérelatie met God. Wel kan ik zeer ontroerd raken door religieuze kunst. Ik heb de Amerikaanse romanschrijfster Marilynne Robinson geïnterviewd en haar boeken raken mij diep en vind ik echt fantastisch mooi. Ze heeft het over wezenlijke vragen waarmee wij mensen worstelen: wat is liefde, vergeving, zonde? Mijn gevoeligheid zit meer op het vlak van de verhalen, de kunst en de verhouding tussen mensen en geloof. En ik voel me sterk verbonden met de christelijke traditie."

U pleit voor cultureel christendom. Waarom vindt u dat belangrijk?

"Voor de grote groep Nederlanders met een gevoeligheid voor geloof, het hogere, betekenisgeving en de christelijke erfenis, is de cultuur de weg waarlangs die verbinding blijft. Het borrelt van de initiatieven die een link proberen te leggen tussen gelovigen en ongelovigen, vaak geïnitieerd door creatieve dominees. Zo nam Ruben van Zwieten in De Nieuwe Poort, waar ik bestuurslid was, het initiatief om het bijbelverhaal te vertellen voor niet-gelovigen.

Volgens SCP-directeur Kim Putters, die ik interviewde voor *De Groene*, zijn de twee grote vragen voor de komende decennia duurzaamheid en solidariteit. Die problemen kunnen we niet in ons eentje oplossen. Daarvoor is weer meer collectiviteit en gezamenlijkheid nodig. Het christendom is daarvoor een mooie vorm, omdat het zowel ruimte biedt voor individuele beleving als voor het gezamenlijke. Mensen zijn bang dat geloof iedereen meteen bepaald gedrag en bepaalde opvattingen voorschrijft. Ik betoog echter dat het christendom juist veel ruimte biedt voor verschillende zienswijzen. Wat ik met mijn boek vooral wil zeggen is: laten we nou eens beginnen met religie serieus te nemen en het gesprek erover beginnen." •